

Rapport

utifrån kvalitetsgranskning av undervisningen i
religionskunskap A i Finnvedens gymnasieskola
i Värnamo kommun

Innehåll

Inledning

Bakgrundsuppgifter om Finnvedens gymnasieskola

Resultat

Syfte och frågeställningar

Metod och material

Inledning

Skolinspektionen genomför en kvalitetsgranskning av undervisningen i religionskunskap A/1 under år 2011. Granskningen vid Finnvedens gymnasieskola i Värnamo kommun ingår i detta projekt.

Finnvedens gymnasieskola besöktes den 7 och 8 september. Granskningen utgår från kursplanen för religionskunskap A. Ansvariga inspektörer har utredare Helena Boëthius och undervisningsråd Helena Olivestam Torold varit. I denna rapport redovisar inspektörerna sina iakttagelser, analyser och bedömningar. Förutom en redogörelse av kvalitetsgranskningens resultat ges även en kort beskrivning av granskningens syfte, frågeställningar och genomförande.

Kvalitetsgranskningen av religionskunskap A/1 i gymnasieskolan genomförs i ytterligare 27 kommunala skolor och 19 fristående skolor. När kvalitetsgranskningen är avslutad i sin helhet redovisas de samlade resultaten i en övergripande kvalitetsgranskningsrapport. För de skolor som ingått i granskningen ger rapporten en referensram och en möjlighet till jämförelse med förhållanden på andra skolor. Det enskilda beslutet kan därmed sättas in i ett större sammanhang.

Skolinspektionen genomför också inom ramen för samtliga ämnesgranskningar 2011 en granskning av IT-användningen på skolorna. Syftet är att undersöka om skolorna erbjuder en tidsenlig utbildning där IT används på ett sätt som stödjer elevernas lärande och bidrar till ökad måluppfyllelse. Granskningen uppmärksammar också hur IT används i undervisningen för att tydliggöra hur skolan tar sitt ansvar att ge eleverna förutsättningar att utveckla den digitala kompetens de behöver för att vara förberedda för fortsatta studier och samhällsdeltagande.

Bakgrundsuppgifter om Finnvedens gymnasieskola

Finnvedens gymnasieskola ligger i centrala Värnamo och är en skola med omkring 1 200 elever. Skolan erbjuder 11 nationella program i år 2 och 3, samt tretton nationella program enligt Gy11 i år 1. Lärarna är organiserade i programarbetslag, men har i viss utsträckning sina arbetsrum utifrån ämneskompetens. Detta för att skapa möjligheter både för samarbete inom programmet och ämnet. Det är sex lärare som undervisar i kursen religionskunskap A och samtliga av dem är utbildade gymnasielärare med inriktning religionskunskap. Religionslärarna träffas kontinuerligt och utbyter tankar och idéer kring ämnet och undervisningen. Skolans rektorer är ansvariga för ett antal program vardera och sedan finns en gymnasiechef med administrativt ansvar. Någon särskild kompetensutveckling med inriktning mot religionsämnet har inte skolan anordnat, men lärargruppen ordnar varje år några religionsdagar för eleverna då inbjudna företrädare för vitt skilda religioner och livsåskådningar bjuds in. Lärarna har också genomfört studiebesök i syfte att höja sin kompetens inom ämnet. Några av lärarna har kompletterat sin utbildning med vidare högskolekurser inom religionsområdet.

Eleverna vid Finnvedens gymnasium erbjuds kursen Religionskunskap A i årskurs 3 och därför har ännu ingen påbörjat att läsa utifrån den nya ämnesplanen i religionskunskap 1. På samtliga program omfattar kursen 43 lärarledda undervisningstimmar. Granskningen genomförs under kursens början.

Av skolans statistik för de senaste fem åren framgår att det är omkring 10 procent av eleverna som inte når minst betyget Godkänt (G) på kursen. På Barn och fritidsprogrammet, Elprogrammet och Samhällsvetenskapsprogrammet inriktning ekonomi har resultaten förbättrats de senaste två åren så till vida att andelen elever som fått betyget Icke godkänt (IG) har minskat medan det motsatta gäller för Estetiska programmet och Hotell- och restaurangprogrammet. De program som har liten eller ingen andel elever som får betyget Mycket väl godkänt (MVG) är Barn och fritidsprogrammet, Byggprogrammet, Elprogrammet, Estetiska programmet, Fordonsprogrammet, Handels- och administrationsprogrammet, Hotell- och restaurangprogrammet och Teknikprogrammet. På Naturvetenskapsprogrammet och Samhällsvetenskapsprogrammet når vissa år så många som hälften av eleverna MVG (dock med något färre elever som når det högsta betyget med inriktningen samhällsvetenskap).

Skolans betygsstatistik visar att det företrädesvis är kvinnorna som når det högsta betyget. De senaste fem åren är det mellan 20 och 30 procent av kvinnorna som når MVG, medan motsvarande siffra för männen ligger mellan 9 och 16 procent. Under samma tidsperiod är det mellan 21 och 32 procent av kvinnorna som når G, medan motsvarande siffra för männen ligger mellan 32 och 56 procent.

Finnvedens gymnasieskola har genomfört en satsning på datorer och IT vilket tar sig uttryck i att alla lärare och elever har varsin bärbar dator. Skolan använder sig av en gemensam lärplattform där lärarna kan lägga ut lektionsplaneringar, arbetsuppgifter och annat läromedel. Eleverna kan å sin sida lägga in sina inlämningsuppgifter, etc.

Resultat av granskningen

Undervisningen sker i enlighet med kursplanen

Denna bedömning omfattar dels om undervisningen omfattar de tre områden som finns i kursplanen; religion, livsåskådning och etik samt om undervisningen ger eleverna möjlighet till utveckling av både faktakunskaper, analys och reflektion.

Av intervjuer och skolans dokumentation framgår att de granskade lärarna planerar kursen utifrån att religion, livsåskådningar och etik ska tas upp i kursen religionskunskap A.

Flera av lärarna inleder med temat etik och moral. Detta eftersom lärarna har kännedom om att det finns en stor andel religiöst aktiva elever vid skolan och lärarna har erfarenhet av att en klass kan hamna i "vi-dom" om man exempelvis startar med kristendomen. Genom att inleda med området etik skapas en gemensam grund där redskap för argumentation ges till eleverna. De etiska dilemman som eleverna tar ställning till under lektionerna diskuteras utifrån tre etiska resonemangsmodeller och eleverna på exempelvis Barn- och fritidsprogrammet fick undervisning om dessa tre modeller genom att läraren berättade en saga där resonemangsmodellerna framgår på ett tydligt sätt. Under dilemmadiskussionen har sedan eleverna hjälp av att gå tillbaka till sagans tre personer när de ska identifiera om deras argument utgår från plikt-, konsekvens- eller sinnelagsetik. Lärarna menar att undervisningen ytterligare kan utvecklas genom att de i fortsättningen av kursen på ett bättre sätt kan återkoppla till de etiska resonemangsmodellerna när de läser om de olika religionerna.

En av de granskade lärarna startar istället kursen med ett tema som handlar om existentiella och religiösa symboler. Lektionen Skolinspektionen observerar är en slags religionslaboration och efter en kort introduktion i klassrummet beger sig klassen till den närliggande begravningsplatsen. Eleverna får under tjugo minuter leta efter tre symboler som de vill veta mer om, samt skapa sig en uppfattning om vilka som är de fem vanligaste symbolerna på gravstenarna. Tillbaka i klassrummet har läraren förberett med symbollexikon och är också behjälplig för eleverna att hitta i dessa. Vidare ställer läraren följdfrågor som får eleverna att gå djupare i sin analys. Eleverna har fotograferat symbolerna med

sina mobiltelefoner och använder även dessa för att hitta information om vad symbolerna har betytt förr och vad de står för nu. Lektionen avslutas med att läraren visar en OH-bild från en egyptisk grav från två tusen år före vår tideräkning där de symboler som eleverna listat som de fem vanligaste från vår nutida kyrkogård också finns med. Detta leder till en diskussion där läraren tillsammans med eleverna finner olika förklaringsmodeller till varför symbolerna är desamma och läraren återknyter i de fall det är relevant till vetenskapliga förklaringsmodeller på ett kort men kärnfullt sätt. Lärarens erfarenhet är att denna introduktion till religionskursen fungerar lika bra på samtliga gymnasieprogram.

Av intervjun och enkäten med eleverna framgår att eleverna uppfattar att de givits nya faktakunskaper samt möjlighet till både reflektion och analys. Lärarna uppger i intervjun att de på grund av elevernas olika förkunskaper i religionsämnet känner ett behov av att gå igenom grunderna i respektive religion, men att de också försöker att hitta jämförande teman. Exempelvis tar flera av lärarna upp islam, judendom och kristendom utifrån ett jämförande perspektiv. Lärarna menar vidare att det kan bli svårt att hinna med alla moment i kursen och att det då är de icke-religiösa livsåskådningarna samt de österländska religionerna som inte får det utrymme som skulle behövas. I samband med övergång till undervisning enligt ämnesplanen för religionskunskap 1 behöver lärarna planera nya upplägg för kursen så att den inte innehåller repetitionsmoment i samma utsträckning som nu.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att Finnvedens gymnasieskola genomför kursen religionskunskap A på ett väl genomtänkt sätt så att ämnets syfte uppfylls. Eleverna ges en undervisning som omfattar kursens tre områden och behandlar dessutom samtliga områden så att eleverna utvecklar kunskaper samt ges möjlighet till analys och reflektion.

Förutsättningar för hög måluppfyllelse

Denna bedömning utgår från läroplanen och de framgångsfaktorer som utpekats i aktuell forskning då det gäller att nå en god kvalitet i undervisningen i religionskunskap. Bedömningarna gäller om undervisningen tillvaratar elevernas behov, erfarenheter och intresse, samt om den bearbetar för eleverna relevanta och aktuella samhällsfenomen. Bedömningarna gäller vidare om eleverna ges möjlighet till inflytande över undervisningens innehåll och arbetsformer, om undervisningen sker i enlighet med läroplanens grundläggande värden, samt om IT-verktyg används för att stödja elevernas kunskapsutveckling.

Undervisningen tillvaratar elevernas behov, erfarenheter och intresse, samt bearbetar för eleverna relevanta och aktuella samhällsfenomen

Av läroplanen framgår att läraren ska utgå från den enskilda elevens behov, förutsättningar, erfarenheter och tänkande och stärka varje elevs självförtroende samt vilja och förmåga att lära. Läraren ska också utnyttja elevernas erfarenheter av arbets- och samhällsliv och organisera arbetet så att eleven upplever att kunskap är meningsfull.

De granskade lärarna låter under kursens första lektion sina elever fylla i en enkät där det undersöks vilka förkunskaper och intressen eleverna har i ämnet. En av lärarna genomför utöver det också en undersökning med eleverna om deras olika lärstilar. Utifrån denna undersökning planerar sedan lärarna kursens upplägg. Vid de observerade lektionerna är lärarna måna om att skapa trygga, stödjande och uppmuntrande lärandemiljöer. Undervisningen består av lärarledd, strukturerad undervisning, där arbetssätten är elevaktiva då över hälften av lektionstiden vid samtliga observerade lektioner ägnades åt grupp-arbeten där i stort sett samtliga elever var mycket aktiva i diskussionerna. Två av de granskade lärarna bidrog också till detta genom att under hela denna tid gå runt till samtliga grupper och aktivt stödjade eleverna i deras argumentation och förståelse av uppgiften.

Elevenkäten visar att majoriteten av eleverna upplever att undervisningen är relevant och att den tar upp för dem aktuella samhällsfenomen. De exempel på etikuppgifter som användes under de observerade lektionerna är beskrivna så att de upplevdes som relevanta för eleverna. Man kan dock märka att lärarnas metoder för att introducera etikuppgiften påverkar hur stor elevernas inlevelse vid är vid den efterföljande diskussionen. Elevenkäten visar att det är en större andel kvinnor än män som upplever att läraren fångar deras intresse för ämnet. Detta enkätresultat är intressant då skolans betygsresultat visar att de manliga eleverna inte når det högsta betyget i samma utsträckning som de kvinnliga eleverna gör. I granskningen ingick endast ett fåtal män vilket gör det svårt att dra slutsatsen att detta är anledningen till männens lägre betygsresultat, men är ändå en indikator som skolan behöver ta i beaktande i sin fortsatta utveckling av undervisningen.

För de elever som riskerar att få betyget IG eller inte uppvisar resultat tillräckligt för att få ett betyg framgår det av intervjuerna att skolan gör insatser. Lärarna framhåller att den gemensamma lärplattformen underlättar arbetet med att i undervisningen stödja eleverna, eftersom eleverna där har tillgång till allt lektionsmaterial. I de fall det upprättas åtgärdsprogram för elever menar lärarna att det oftast inte enbart handlar om svårigheter att nå målen i religionskursen och av den anledningen finns inga elever som enbart har ett åtgärdsprogram för religionsämnet. Däremot menar lärarna att undervisningen

i religion omfattas i diskussionen när åtgärdsprogrammet upprättas och de ger också exempel på stödinsatser som elever erhållit specifikt i religionsundervisningen. Av intervjun med lärarna framkommer däremot att det är oklart hur mycket stöd av specialpedagogisk karaktär en elev kan få. Den specialpedagogiska kompetens som finns att tillgå på skolan är nämligen främst inriktad mot engelska, matematik och svenska. Det framkommer också exempel där elever i dessa diskussioner prioriterar bort religionskunskapskursen till förmån för att nå betyg i andra kurser. Att minst tio procent av eleverna inte når minst betyget G är givetvis något som skolan behöver arbeta med att förbättra och i detta arbete behöver skolan se över om de ger tillräckligt med stöd till elever som behöver det.

Skolinspektionen bedömer att undervisningen tydligt utgår ifrån elevernas behov och erfarenheter samt tar upp för eleverna aktuella och relevanta samhällsfenomen. Med tanke på att männen inte lyckas lika bra i ämnet som kvinnorna samt att det finns elever som inte når minst betyget G är det väsentligt för skolan att identifiera vilka faktorer som behöver utvecklas så att alla elever utifrån sina förutsättningar ges möjlighet att nå målen.

Eleverna ges möjlighet till inflytande över undervisningens innehåll och arbetsformer

Av läroplanen framgår att eleverna genom sina studier ska skaffa sig grund för livslångt lärande, och skolan ska sträva efter att varje elev utvecklar en insikt om sitt eget sätt att lära och en förmåga att utvärdera sitt eget lärande. Läraren ska också organisera arbetet så att eleven upplever att kunskap är meningsfull och att den egna kunskapsutvecklingen går framåt. Det är inte tillräckligt att i undervisningen förmedla kunskap om grundläggande demokratiska värden, utan undervisningen ska bedrivas i demokratiska arbetsformer. Läraren ska tillsammans med eleverna planera undervisningen, låta eleverna pröva olika arbetssätt och arbetsformer och tillsammans med eleverna utvärdera undervisningen.

Eleverna uppger i elevenkäten och i intervjun att de kan påverka innehåll och arbetssätt samt att de har god kännedom om målen för kursen. Av skolans egna kursutvärderingar framgår att det varierar mellan olika program hur väl eleverna har kännedom om målen. Dessa utvärderingar genomförs dock inte konsekvent av alla lärare, varför inte alla program finns representerade. Vid lektionsobservationerna framkom inga exempel på hur läraren i undervisningen knyter an till kursplanens mål. Eleverna berättar dock att lärarna i början av kursen tagit upp framför allt betygskriterierna och i de inskickade kursmomentplaneringar som Skolinspektionen tagit del av finns också exempel där en av de granskade lärarna på ett tydligt sätt hänvisar till vilka mål och betygskriterier som kursmomentet berör.

Vid en observerad lektion avslutar läraren med att under några få minuter konkret och tydligt sammanfatta vad de olika grupperna kommit till för slutsatser i sina respektive etiska dilemman. Här ger läraren också eleverna en chans att reflektera över sitt eget lärande genom att uppmärksamma eleverna på att de kom djupare i sina analyser tack vare att de var fler i gruppen.

Skolinspektionen bedömer att eleverna ges en reell möjlighet till inflytande över undervisningens innehåll och arbetsformer, samt att lärarna, om dock i olika utsträckning, arbetar för att ge eleverna insikter om sitt eget sätt att lära.

Undervisningen sker i enlighet med läroplanens grundläggande värden.

Enligt läroplanen ska undervisningen vara icke-konfessionell, saklig och allsidig. Vidare ska läraren klargöra det svenska samhällets grundläggande värden¹ och möta främlingsfientlighet och intolerans med kunskaper, öppen diskussion och aktiva insatser. Undervisningen ska också ge eleverna möjlighet att finna sin unika egenart.

De religionsdagar som skolans religionslärare anordnar för skolans elever (Se avsnittet bakgrundsuppgifter om Finnvedens gymnasieskola) har under perioder varit föremål för kritik, från bland annat oroliga föräldrar. Skolan har efter noga överväganden valt att stå fast vid att organisera dagarna då utbildningen annars riskerar att inte bli tillräckligt allsidig i och med att eleverna sällan eller aldrig möter annan religiositet än den kristna i det omgivande samhället.

Lärarna är överens om att det i och med ämnets karaktär uppkommer situationer som kan vara svåra att hantera i stunden. En lärare beskriver att en metod är att ständigt ha ett "varför?" i beredskap vid svåra diskussioner eftersom det "tvingar" den som uttryckt något olämpligt att klargöra vad han eller hon menar vilket i sin tur underlättar ett lugnt och sakligt bemötande av påståendet. Rektorn och lärarna framhåller att skolans satsning på vad de kallar för Livskunskap, vilket några lärare har ett särskilt ansvar för och som alla elever får undervisning i, innebär ett stöd. Eleverna i intervjun menar också att de under hela gymnasieutbildningen lärt sig att diskutera på ett sätt så att kränkningar inte sker och en övervägande majoritet av eleverna upplever sig trygga i gruppen och med sina lärare. Trots detta visar elevenkäten att det finns någon enstaka elev som under religionsundervisningen tagit illa vid sig av kommentarer från andra elever. Det finns också enstaka elever som menar att inte alla elever möts med samma respekt när de uttrycker sina åsikter. En lärare pekar på risken att som lärare låtsas att man inte hör eller ser det inträffade om man inte har en strategi för att hantera situationen. Enligt lärarna har man inte på

¹ Avser de värden som regleras i svensk lagstiftning och i de av Sverige antagna internationella konventioner.

skolan genomfört några gemensamma förebyggande diskussioner om förhållningssätt lärare emellan. Att det finns elever, även om de är få, som upplever kränkningar och bristande respekt tyder på att skolan behöver fortsätta att utveckla sitt förebyggande arbete så att det kommer alla lärare till del.

Skolinspektionen bedömer att undervisningen genomförs på ett sådant sätt att eleverna ges goda möjligheter att reflektera över och analysera människors värderingar samt ges möjlighet att finna sin unika egenart. Skolan har ett gemensamt arbete för att förebygga intolerans och främlingsfientlighet framför allt genom att undervisning i livskunskap anordnas. Denna aktiva insats kan också ytterligare kompletteras med förebyggande insatser där alla lärare ges redskap att hantera de svåra situationer som emellanåt uppkommer i undervisningen.

IT-verktyg används för att stödja elevernas kunskapsutveckling

Av läroplanen framgår att eleverna ska kunna orientera sig i en komplex verklighet med stort informationsflöde och snabb förändringstakt. Deras förmåga att finna, tillägna sig och använda ny kunskap blir därför viktig. Eleverna ska träna sig att tänka kritiskt, att granska fakta och förhållanden och att inse konsekvenserna av olika alternativ. På så vis närmar sig eleverna ett alltmer vetenskapligt sätt att tänka och arbeta.

Vid Finnvedens gymnasieskola har varje elev och varje lärare en egen bärbar dator. Eleverna använder sin dator främst som ordbehandlare och till att, i kombination med annan litteratur, söka fakta. I nästan alla klassrum finns tillgång till projektor varför lärarna kan visa aktuella tidningsartiklar, tv- inslag samt övningar i att söka och kritiskt granska material. Lärarna använder sig i undervisningen emellanåt av direktuppspelade videos där eleverna kan ta del av informationsfilmer från bland annat UR. Lärarna använder också skolans lärplattform som portal för kursens alla moment, uppgifter, inlämningar, fördjupningar och examinationsuppgifter. Utöver detta finns också läromedel på cd-skiva och talsyntes för elever som behöver det. Enligt de intervjuade eleverna skiljer det lite mellan olika program, men datorerna används, eller är tänkta att användas, ofta på religionslektionerna.

I granskningen ges exempel på hur datorerna stödjer elevernas lärande genom att underlätta individanpassningen, elever kan lättare ta igen förlorade lektioner i och med att exempelvis en powerpointpresentation från lektionen finns tillgänglig på skolans plattform. Det framgår också exempel på hur elevernas motivation påverkas positivt av de tekniska hjälpmedlen. På skolan pågår en diskussion kring att sociala medier kan ha motverkande påverkan på elevernas engagemang, men vid de lektioner som observerades skapade lärarna en sådan engagerande undervisning att problemet inte uppstod.

Skolinspektionen bedömer att skolan arbetar aktivt med att utveckla användning av IT-verktyg i undervisningen och att det görs på sådant sätt att användningen stödjer elevernas kunskapsutveckling i religionsämnet.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att det i religionsundervisningen vid Finnvedens gymnasieskola ges förutsättningar för hög måluppfyllelse i religionskunskap A i och med att undervisningen tydligt utgår ifrån elevernas behov, intressen och erfarenheter. Skolan behöver dock analysera resultaten för att finna de faktorer som behöver utvecklas så att alla elever ges lika goda förutsättningar att utvecklas utifrån sin förmåga. Undervisningen bedrivs så att eleverna ges möjligheter att reflektera över sitt eget sätt att lära. Undervisningen är saklig och allsidig och väjer inte för att ta upp de områden som ger eleverna möjlighet att utveckla sin egenart, men för att utveckla stöd till lärare att hantera situationer där elever kan uppleva sig kränkta vid sådana diskussioner behöver lärarna ytterligare stöd. IT används på ett sätt som stödjer elevernas kunskapsutveckling.

Syfte och frågeställningar

Syftet med kvalitetsgranskningen är att bidra till en allmän höjning av undervisningens kvalitet i religionskunskap i gymnasieskolan. Detta då resultaten i ämnet nationellt sett är låga samt att tidigare studier visar att undervisningen inte genomförs så att elevers intresse för ämnet tillvaratas. Granskningen har också som syfte att medverka i processen med att implementera de nya ämnesplanerna i religionskunskap i gymnasieskolan som börjar gälla för de elever som påbörjar gymnasieutbildningen från och med hösten 2011.

De centrala frågeställningarna gäller om eleverna får undervisning i enlighet med kursplanen och läroplan och om det skapas förutsättningar för ökad måluppfyllelse genom att undervisningen bearbetar för eleverna relevanta och aktuella samhällsfenomen, tillvaratar elevernas erfarenheter, behov och intresse för ämnets frågeområden samt ger eleverna möjlighet till inflytande över undervisningen.

Metod och material

Granskningen har genomförts genom att inspektörerna innan besöket i skolan tagit del av kursupplägg, eventuella termins- och lektionsplaneringar, tidigare kursutvärderingar samt exempel på uppgifter som utgjort grund för lärarnas betygssättning.

Vid besöket har tre lektioner observerats av två inspektörer. Den ena inspektören har under lektionen fokuserat på eleverna och den andra på lärarens

undervisning. En elevenkät har genomförts i slutet av varje lektion. Utöver detta har sedan företrädare för eleverna samt de observerade lärarna intervjuats. Även en av de ansvariga rektorerna har intervjuats. Besöket har avslutats med en återkoppling till lärare och rektor kring vad inspektörerna sett och gjort för bedömningar. Rektorn har tagit del av och givits möjlighet att lämna synpunkter på sakuppgifter i rapporten.